

(תולדות תשפ"א שלום רב חלק א') צריכים לדעת שמה שקרה בליל הפסח של השנה ההיא, כל ההשתלשלות של הברכות שקבל יעקב מיצחק, אין זה ענין זוט ושולי, אלא הוא מיסודי היסודות להבין את שפע הקיום של כלל ישראל בעולם, והטעם העיקרי שאנחנו עדיין חיים ומקבלים שפע ברכה מהקב"ה, ונקודה זו נתגלתה לנו מפי הגר"א [בפירושו על חד גדיא בהגש"פ] וז"ל: כלל גדול אצלנו שכל הטובות שהיו ושיהיו עוד, בין בעולם הזה ובין בעולם הבא, את כולם ירשנו מאבותינו בעת שבייך יצחק את יעקב, ולולא הברכות חסרנו את כל, והכל היו לעשו" עכ"ל הקדוש. ונמצא שליל הפסח הוא ליל שמורים והלילה שבו נתייסד כלל ישראל עוד הרבה שנים קודם יציאת מצרים, שאז היתה הפעולה האחרונה שאז יצא זה מהכח אל הפועל, ובאמת זה התחיל עוד מליל הפסח הקודם שאז נתבשר אברהם אבינו על לידת יצחק, שלדעת כמה מחז"ל ורש"י עה"פ ומצות אפה ויאכלו זה אירע בליל פסח, וזה נמשך לליל הפסח בימי יצחק כי ליל הפסח הוא הלילה שבו נתייסד כלל ישראל, וזה הזמן שהשפע ברכה מהקב"ה לישראל יורד, ולכן כאן נתייסד כל השפע הזה, ע"י שיעקב קיבל הברכות ולא עשו, ולולא מה שאירע כאן, היה עשו יורש את כל הברכות.

והרי זה דבר נפלא עד מאד שגורל עם ישראל תלוי במרמה הזו שסידרה רבקה נגד יצחק, ומלכתחלה חשש יעקב ולא רצה לעשות כן ולהיות בעיניו כמתעתע, וחז"ל דרשו מזה שכל המחליף בדבורו כאילו עז"ז, וגם חשש יעקב שכאשר יודע יצחק מהתרמית, ובודאי הוא יודע שהרי אי אפשר להשאר בתרמית זו יותר מכמה דקות, עד שאמרה לו רבקה שזה בא לה בנבואה (אונקלוס), וברשב"ם ובחזקוני איתא שלא קיבלה נבואה מיוחדת ע"ז אלא שסמכה על הנבואה שקיבלה משם בזמן הריונה שרב יעבד צעיר, ומכיון שהנבואה היא שעשו ישתעבד ליעקב, בהכרח אין ממה לחשוש, ואף שיעקב חשש והבאתי עלי קללה ולא ברכה, מ"מ אמרה לו עלי קללתך בני, ולפי מה שביארו רוב הראשונים היא לא מתכוונת שלא תהיה כאן קללה כלל, כי בטח יש כאן קצת סיכון, אלא היא אומרת עלי

קללתך בני, כ"כ בדע"ז ובחזקוני (בפירוש א'): פירוש לא יקלל אותך כי אם אותי שכן דרך העולם כשהילדים עושין שלא כדת שמקללין אביהן ואמן ואומרים שזה גדל, וכע"ז בספורנו: עלי להכנס תחתך אם תארע לך קללה כמו שאז"ל (סנהדרין מח ב) שעשה שלמה שקבל עליו קללות יואב והשיגוהו, ומזה שדימה הספורנו ענין יואב ושלמה לענין רבקה שהיה כאן סכנה ממש, שהרי אצל שלמה אכן הם אירעו שכל הקללות שקילל דוד את יואב לאחר הריגת אבנר אכן נתקיימו, ועיין גם באוה"ח שהקשה מדוע הוסיפה "בני" הרי היא מדברת אליו, וביאר שהוכרחה לומר עלי קללתך בני שמכיון שיעקב אמר והבאתי עלי קללה ובלא ברכה, וקללת חכם אפילו על תנאי היא באה, לכן הוכרחה לקבל על עצמה את הקללה שאל"כ זה יכול לפגוע בבנה, ולכן פירוש הכתוב הוא שעלי – קללתך בני, כלומר הקללה שאמר בני היא עלי, הרי שיש כאן סכנה של ממש.² וגם לפי מה שמבואר בקול אליהו בשם הגר"א עה"פ שאמר יעקב בפרשת מקץ יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימן תקחו עלי היו כולנה, שפירש הגר"א שהרי כבר נתקיימה קללת יצחק שאמרה רבקה ע'ל'י' שעברתי צרת עשו ולבן ויוסף, ולכן לא מגיע לי לאבד את בנימין, הרי שבאיזה אופן נתקיים החשש שחשש יעקב שלא רק שלא יבוא לברכה אלא יבוא לקללה, שהרי יקפיד עליו אביו שהוא מרמה אותו, וגם באמת אפילו אי נימא שאין כאן קללה ממש, אבל זה ברור שכל אחד מבין שזה יגרום שיהיה עשו השונא גדול ליעקב, ובאמת הרי יסוד האנטישמיות בא מזה שוישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו, וההלכה שעשו שונא ליעקב הרי נוסדה מחמת הסיפור הזה של בא אחיך במרמה ויקח ברכתך, הרי שהיה כאן קללה וסיכון שנתקיים באיזה אופן וגרם להרבה כאב ודמעות.

וגם תמוה מאד שגורל עם ישראל לנצח נצחים תלוי במרמה שצריכים להוציא את הברכות באופן שקרי, וגם באופן של ביטול מצות כיבוד ומורא אב שעבר עליו יעקב [ועיין בחיד"א שהקשה כן ותירץ שלכן הוצרך לנבואה שהיה זה בגדר הוראת שעה, וזה שאמרה עלי, כלומר לפי נבואתי, ודימה זה למה שאמרה

1. ובחזקוני כתב עוד ביאור מרעיש: עלי קללתך בני, כלומר מאביך תקבל ברכה משום שאתה מביא לו מטעמים, אבל ממני תקבל קללה כי אתה לא שומע למצותי ועובר על מצות כבוד אם, ע"כ. אבל להלכה דבריו פלא, שמכיון שאביו לא רוצה הרי יש כאן פלוגתא בין אביו לאמו, שההלכה היא ששומע לקול אביו!

2. אבל עכ"פ לכאורה לא מצינו שנקללה רבקה בעבור זה אף שהיא קיבלה על עצמה את הקללה. אבל הנה בפרשת וישלח ותמת דבורה מינתק רבקה, שקבלו חז"ל שבאמת מתה רבקה אבל העלימה התורה את מיתתה כדי שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנו עשו, וביאר שם הרמב"ן ורב"ח שמיתתה של רבקה היה ההיפך ממיתתה של שרה, שבעוד אצל שרה כל העולם בא לספור ולשרה ולבכותה, וזה היה לוייה מכובדת עד מאד, אבל אצל רבקה היתה לוייה באמצע הלילה בלי שום משתתפים, כי אברהם מת, ויצחק היה סומא כלוא בבית, ויעקב היה בדרך, והיחידי שהלך ללוותה היה עשו, ואז היו הבריות אומרים מקללים את הכרס שיצא ממנו עשו, כלומר כאילו זה פרי כל עמלה, וזה אולי הקללה שקבלה על עצמה.

אסתר וצומו עלי, שאף שביטלו מצות מצה ומרור אבל זה היה הוראת שעה מפי נביא, אבל תמוה טפי שלא הסבירה רבקה ליצחק מי הוא עשו ומי הוא יעקב ובודאי הברכות צריכות להיות שייכות ליעקב, והרי זה היה נבואה אצלם, וכי לא היה יצחק מקשיב לקול רבקה בזה, זה תמוה מלהבין, כי הרי חזינן בסוף הפרשה שכאשר נודע לרבקה שמתעתד עשו להרוג את יעקב, אז היא מזנקת לפעולה ואומרת פסוק אחד ליצחק: קצתי בחיי מפני בנות חת אם לוקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים, ואנו רואים שמיד יצחק מקשיב ומקבל את דעתה, כי הוא קורא ליעקב ואומר לו לא תקח אשה מבנות הארץ, הרי ששיקול דעתה של רבקה הוא מכריע בעיני יצחק, אבל לא מצינו זה בכל סיפור הברכות, שהכל נעשה מסביבו וברמאותו של יצחק, מנצלים את סומאתו של הזקן ומרקדים סביבו, כאילו אי אפשר לדבר אתו על זה. ורש"י ורמב"ן כתבו שכל עיוורו של יצחק היה בכדי שיוכל יעקב לקחת את הברכות במרמה, אבל וכי לא היה עצה אחרת כלפי שמיא, והלא הקב"ה אמת וחותמו אמת, ומדת יעקב אמת, וכאן הכל נתגלגל ע"י שקר.

והנה מצינו ברמב"ן [פ"ד] שנתקשה בהרבה מזה, ויישב שרבקה אף פעם לא גילתה ליצחק את נבואת שם, כי אי אפשר שהיה יצחק עובר את פי ה', ומתחלה לא אמרה לו דרך מוסר וצניעות, שהלכה בלי רשות יצחק, ועתה לא רצתה לומר לו כך הגד לי מאת ה' טרם לדתי, כי חשבה שמכיון שיצחק אוהב את עשו א"כ לא יברך גם את יעקב וישאיר את הכל בידי שמים, אבל אם תסדר את הברכות באופן של מרמה, ממילא יתברך מפיו בלב שלום ונפש חפצה, ובסופו של דבר מסיים הרמב"ן שבאמת אין אנו יודעים מה היא הסיבה האמיתית לזה אבל רואים שכך סידר הקב"ה ולו לבדו נתכנו עלילות. ומבואר מדבריו שלאיזה סבה החליטה רבקה שהיא לא יכולה לדבר עם זה עם יצחק, והוא לא ישנה את דעתו מפני תחנוניה, וגמור בעדו לברך את עשו עד כדי כך שאם היתה מגלה לו את דבר ה' לא היה מברך לא את עשו ולא את יעקב, והדברים מדהימים!

וידוע בזה משה"כ מו"ז באמת ליעקב שהאבות נתנסו בהיפך ממדתם הטבעית, ולכן אברהם שדגל במדת החסד נתנסה באכזריות שנצטוו להקריב את בנו שזה דבר שאפילו האכזרי ביותר לא עושה, ולכן יעקב שדגל במדת האמת נתנסה בשקר, שבכדי לזכות לברכות הוא יצטרך לשקר, זה הנסיון שלו, ולפי מהלך זה באמת היה אפשר להוציא את הברכות באופן ישיר, אבל מכיון שהוצרך יעקב לעבור נסיון זה ממילא הוצג

זה לפניו באופן של שקר, ועליו היה לעבור את הנסיון הזה. וזה הוא העקדה של יעקב, שמכיון שבטבעו סלד מהשקר ממילא היה צריך לעבור על טבעו.³

והנה דברי מו"ז קשים מכמה אופנים, א' דלכאורה אין לדמות נסיון העקדה לנסיון השקר שהרי אצל העקדה הרי למעשה לא עבר אברהם איסור רציחה, שהרי המלאך עצר אותו, ונמצא שרק נתנסה אבל למעשה לא מכשול על ידו, אבל אצל יעקב הרי אדרבה הוא שיקר, וחזר ושיקר, וכל הברכות לא באו אלא בכח השקר, וזה דבר תמוה שכך ירדו הברכות וכל הטוב שנתגלגל לישראל ע"י שקר, וע"י מרידה במצות כבוד אב. ועוד תמוה, דמאן נימא לן שיעקב הוצרך לנסיון בכדי לזכות לברכות, הלא בודאי הוא זה הנבחר בינו לבין עשו, ואין לדמות זה לנסיון אברהם שהוצרך לברר בינו לבין איוב, כי ביניהם באמת היה חילוק קטן מאד כמפורש בפסוקים, אבל כאן הרי יעקב ועשו זה שני מינים נפרדים ואין בכלל הו"א שעשו ימשיך את שושלת אברהם ויצחק ולא יעקב. ועוד תמוה, הרי רבקה אמרה לו שכך קבלה בנבואה שצריכים לעשות בגדר הוראת שעה, וא"כ שוב ליתא לנסיון.

והנה יש לבאר בדעתו של יצחק, שאף שהקב"ה אמר לרבקה ורב יעבד צעיר [ונניח שידע מזה], אבל זה בעצמו לא אומר שאין לו לברך את עשו, ואדרבה לפי דעת יצחק הקב"ה הסכים עמו לברך את עשו, דהנה לאחר מות אברהם כתוב בסוף חיי שרה שבא הקב"ה לברך את יצחק, וברש"י שם שהוצרך הקב"ה לעשות כן משום שאברהם לא בירכו מפני חשש מעשו ולכן אמר יבא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו, ובא הקב"ה וברכו, הרי שהיה ברור ליצחק שמכיון שה' ברכו אף שאברהם לא ברכו מחמת חשש עשו, כשיטת רבקה, הרי בהכרח שהקב"ה לא חושש לזה ורצונו באמת שהברכות יהיו של יצחק והוא ימסרן לעשו, ובנוסף לזה, הרי כמה פסוקים קודם כתוב שויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, ופירש"י שמה שאמר ה' לאברהם והיה ברכה שהברכות מסורות לברך את מי שתצא, ואברהם מסרם ליצחק, ולכאורה דברי רש"י סתרי אהדדי, ותירץ בשפ"ח שאברהם רק מסר לו לברך אחרים אבל לא בירך את יצחק עצמו ורק הקב"ה בירך את יצחק עצמו, עיי"ש, אבל עכ"פ מבואר שמצד שני צדדים היה לו ליצחק לברך את עשו, דמלבד שהקב"ה בירכו ולא חשש לעשו, אבל גם אברהם אמר שיכול לברך את מי שהוא רוצה, הרי שהחלטה נתונה בידו, וממילא לא שייך שיושפע מרבקה בנידון זה.

3. ולפ"ז גם י"ל שנסיונו של יצחק הוא בדוקא לקרב את עשו, כי מכיון שהוא מדת הדין הרי אסור לרחם על הרשעים, וזה מדתו, אבל נתנסה נגד מדתו, ולכן לעת"ל הוא זה שאומר [שבת פ"ט ב'] וכי בני הם ולא בניך, פלגא עלי ופלגא עלך!

(תולדות-ויצא תשפ"א שלום רב חלק ב') פעמיים בפרשת ויצא משתמש יעקב במושג של ופחד יצחק – לולא אלקי אבי אלקי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שלחתי, וכן להלן וישבע יעקב בפחד אביו יצחק. ורש"י פירש שלא רצה לומר אלקי יצחק משום שהקב"ה לא מייחד שמו על הצדיקים בחייהם ולכן שינה במקום "ואלה" ואמר "ופחד", והיינו שהתכוין להקב"ה אלא שכינהו בתור מי שמפחד ממנו יצחק, וכן תרגם אונקלוס ודרחיל לה יצחק. ולפי הבנה זו פחד יצחק זה לא מדבר על יצחק, אלא על הקב"ה שממנו מפחד יצחק.

אבל יש בראשונים ביאורים אחרים, משום שלפי פשוטו זה תמוה שיכנה את הקב"ה בגדר פחד יצחק, די"א שפחד יצחק קאי על העקדה, כלומר הפחד הגדול שהיה ליצחק כאשר עמד עליו אברהם עם המאכלת לשחוט את בנו, זה הזכות שעמדה לי, כלומר זכותו של יצחק בעקדה, כן ביאר ראב"ע בשם י"א והרמב"ן העיר ע"ז ואינו רחוק, אבל ברב"ח הביא עוד ביאור שהכוונה ליום הברכות, כאשר חרד יצחק חרדה גדולה עד מאד, שראה גיהנום תחתיו, ואז קיים ברכתו של יעקב שאמר גם ברוך יהיה, ולולא אותו פחד שהיה בשבילי ולתועלתי, כי עתה ריקם שלחתי. ועוד פירשו הרמב"ן ורב"ח ואוה"ח בדרך הקבלה שפחד יצחק זה מדת הדין, והיינו שאברהם מדת החסד והרחמים ויצחק הוא מדת הדין והגבורה, ובאוה"ח פירש שהפליא חסדו עמי וגם עשה לי משפט עם לכן שהם ב' מדות וזולת א' מהם לא היה מגיעו הטוב ליעקב.

והנה שבוע שעבר הקשינו איך עבר יעקב על איסור שקר אם לא היתה נבואה ישירה שעליו לעשות כן, ופלפלו בזה. ומן הסתם י"ל שאף שהברכות באו לידו במרמה אבל לא בשקר, כי הברכות שייכות לבכור, ולכן קרא יצחק את עשו בנו הגדול, כי כך היה תמיד שהבכור המשיך את תפקיד האב, ובאמת לא היה בזה שני צדדים כך כך מוכרח להיות, אלא שלא ידע יצחק שעשו מכר את בכורתו ליעקב בעבור נזיד עדשים בתחלת הפרשה, ונמצא שיעקב הוא הבכור, וממילא זה לא שקר אלא במרמה, זה מגיע לו מן הדין, אבל מכיון שיצחק לא ידע מזה, ממילא הוכרחה רבקה להמציא את זה ליעקב באופן סיבובי. וכן באמת תירגם אונקלוס במרמה – בחכמה, וכ"פ רש"י. ועיין גם ראב"ע שפירש שאין כאן שום איסור של שקר, עיי"ש.

אלא שעדיין צ"ב מדוע לא ניסתה רבקה לדבר

על לבו של יצחק ולהסביר לו את דבר ה' כפי שהיא שמעה אותו, ולהראות לו איך שיעקב הוא זה שצריך לירש את הברכות ולא עשו, ואדרבה היה לו לומר ליצחק שעשו מכר את בכורתו ליעקב, ואז היה גם יצחק מסכים. ואף שביארנו שבוע שעבר, שיצחק היה לו ראיות שכן הוא רצון ה', והיו לו חשבונות לפי דעתו שבדוקא עשו הוא זה שצריך את הברכות ולא יעקב, עד כדי כך שהרמב"ן מציג שחשבה רבקה שהוא ישתמש מכל העסק ולא יברך לא את עשו ולא את יעקב, ובודאי היו ליצחק חשבונות גדולים בענין זה, אבל מ"מ תמוה מדוע לא ניסתה רבקה לדבר ולהבהיר את הסוגיא ביחד עם יצחק, והלא רואים אנו שבנוגע לכות חת לא הססה מלהביע את דעתה ויצחק קבל את זה?

אבל ראיתי בספר "תורת המנחה" (נכתב לפני שבע מאות שנה, וכנראה תלמיד הרשב"א, 86 דרשות על התורה שדרש בזמן מנחה של שבת) שכותב דבר מעניין שביכולתו להבהיר נקודה זו, שהוא מקשה איך לא הכיר יצחק בין יעקב לעשו, הרי החילוק ביניהם הוא ברור, ותירץ שזה לא קשה כי מכיון שיצחק היה ממדת הדין הקשה, דכתיב ופחד יצחק היה לי, וישבע יעקב בפחד אביו יצחק, וכיון שיצא עשו אדמוני כולו כאדרת שער, הוכיחה צורתו שגם הוא יונק מאותה מדה, ולא נודע בה יצחק עד שנולד עשו ונקשרה נפש יצחק בנפש עשו שהיה מכחו ומטבעו, ואז ידעו הבריות שמדת יצחק מכח הגבורה, וקודם לכן לא היה נודע, מפני שבא מכח אברהם, וכח אברהם בחסד, והיה כח יצחק גנוז בחדרי כח אברהם כמו שיש בכח המים גנוז כח האש, וכשיצא יצחק מאברהם עדיין נשאר בו קצת מכח אברהם שהוא בחסד, ומפני שיתוף החסד שהיה בכחו לא היה נדע כחו, וכשהוליד לעשו ויצא אדמוני כאדרת שער מיד נדע כחו, וע"כ הוליד יצחק שנים ביחד עשו ויעקב כנגד תקרובת השני כוחות שהיו בו, וכשיצאו שניהם אז נדע כחו ומה היה גנוז ומעורב בו וכו'.

ויש כאן נקודה נפלאה, דבאמת לפי הנגלה היה סביר להניח שמכיון שיצחק בנו של אברהם הצדיק ורבקה בתו של בתואל הרשע, א"כ כאשר נולדו שני תאומים ואחד רשע ואחד צדיק, הלא מובן מאליהם שהצדיק בן צדיק בן צדיק ואילו הרשע הוא בן צדקת בת הרשע, והג'ין צץ ופרח בעשו, והרי זה כאילו אשמתה או מחמתה, אבל כאן רואים אנו ההיפך, שעשו הוא מיצחק ולא מרבקה. ועיין באוה"ח [כ"ז פי"ג] שזה

4. וראיתי בהעמק דבר לפרשת חיי שרה עה"פ ותקח הצעיר ותתכס שפירש הנצי"ב שנכתב זה ללמדנו שמיד בתחלת פגישתם הסתכלה רבקה על יצחק כאדם מפחיד, שחשבה את עצמה אינה ראויה להיות לו לאשה, ומאז נקבע פחד בקרבה ויראה מלהביע דעתה לפני יצחק, ולכן הנשואין שלה עם יצחק היו אחרת מנשואי שרה ואברהם שכאשר היו חילוקי דעות ביניהם לא חששה מלומר, וכן רחל ויעקב, אבל לא כן עם יצחק ורבקה, ולכן הוצרכה רבקה להוציא את הברכות במרמה, עיי"ש. והדברים מחודשים, ולכאורה מזה שלא הססה רבקה להביע דעתה לגבי נשואי יעקב עם בנות חת, מוכח שלא כדבריו, ועיין.

הטעם לאהבת רבקה ליעקב, שטבע האדם שהחלקים יאהבו חלק אל חלקיו, ולזה גילתה רבקה כי מעשיה מוכיחות שהיא בטבע נמשכת אל יעקב, ואילו יצחק בטבע נמשך אל עשו, ועשו לא מתייחס אל רבקה כל עיקר.

ולפי חידוש נפלא זה מבואר שלא היה שייך ליצחק ולרבקה לעשות באופן אחר, כי זה שורש הנשמה שלהם, שעשו מקושר ליצחק בשורשו ורבקה מקושרת ליעקב בשורשה, ולכן לא שייך שרבקה תדבר איתו ותתווכח על יצחק בנושא זה, וכמו שלא שייך לדבר אל איזה אדם מדוע יש לו נשמה כזו ולהתחנן אליו להחליף את נשמתו בנשמה אחרת, וכמו שאי אפשר להחליף את הפנים של האדם גם לא שייך להחליף את הנשמה שלו, שזה פשוט לא שייך, כי בעצם מהותו הוא היה קרוב יותר לעשו מיעקב, וזה מסביר לנו את אהבתו וגם את זה שרצה ליתן לו את הברכות, כי הוא המשך יצחק ושורש נשמתו ואף שהיה יצחק צדיק מופלג ועשו רשע מופלג, מ"מ בשורש נשמתם הם היו אחד, ולא היה שייך להפריד ביניהם. ומוכן לפ"ז מדוע חששו רבקה ויעקב מקללת יצחק כאשר יודע לו התרמית, שהרי הם מרמים את עצם מהותו, ואם יצחק לא נותן את הברכות לעשו, הרי זה כמו שלא נותן את הברכות לעצמו. ולכן אין להוכיח מזה שבקשה רבקה מיצחק שלא ישא יעקב אשה מבנות חת, ולזה הסכים יצחק מיד, כי זה לא נגד שורש נשמתו. וממילא מכיון שלפי הבנת רבקה הנבואה של שם שרב יעבוד צעיר אומרת שיעקב יגדל מעשו, לכן אין דרך אחרת לסדר את זה כי אם במרמה, ובודאי לא היה זה שקר, שהרי יעקב הבכור, ואף שיצחק לא ידע את זה, אבל כך הוא האמת, ולא שייך לשנות דעתו.

עכ"פ מאיזה טעם שיהיה החליט יצחק בכח תורתו שהברכות שייכות לעשו, ולכן פלא גדול שהנה כאשר אירע המעשה ואמנם לקח יעקב את הברכות במרמה, אבל מה רואים אנו שפתאום חרד יצחק חרדה גדולה מאד, ותוך כדי דיבורו הוא התחיל להבין שהיה כאן אירוע נפלא שיעקב לקח את הברכות ששייכות לעשו, אבל לא אירעה קללה, ולא אירע חזרה או צעקת טעות, אלא אדרבה מיד אומר יצחק גם ברוך יהיה, הרי שהבין מיד שיעקב לקח הברכות וכנראה מסכים לזה, אבל זה תמיה רבתי, דאם החליט יצחק שהברכות שייכות לעשו, אז מדוע הוא אומר גם ברוך יהיה, הרי יכול לקחתם בחזרה, זה ברכה בטעות, וכי ברכה בטעות יש לה כח, מה היה כאן כל הבעיה של הברכה שניתנה בטעות ליעקב, ומדוע כתוב ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד. ורש"י פירש שעכשיו שזה אירע כך הוא הסכים ליתן הברכות ליעקב, כלומר שהיה יכול לומר שזה לא שייך ליעקב אבל עכשיו הוא הסכים לעשות כן,

וכן פירש הרשב"ם שהבין שעשה את הכל בעצת רבקה והיא היתה מכרת בו שראוי לברכות, אבל הדברים פלא, דמקודם לא שאל בעצת רבקה והסברנו שהחליט כן מחמת איזה סיבות שנתבארו, אבל א"כ מה נשתנה? ורמב"ן הקשה את זה שהיה מן הראוי שכאשר יגלה מי רימהו היה ראוי שיקללנו, ובפרט שאחר כך ברצונו לפייס את עשו הוא אומר לך בא אחיך במרמה ויקח ברכתך, הרי שהוא מסכים להדיא לברכת יעקב, וכי כך מפייסים את עשו, היל"ל שהוא מתנגד לזה בתוקף! ולכן אי אפשר שעשה כן ברצון, ובהכרח שראה ברוך"ק שהוא יתברך ולכן אמר גם ברוך יהיה.

אבל זכינו למצוא שקשיות אלו הוקשו למחבר ספר העיקרים [ד-יט] שנותן לנו מהלך ברור בענין זה [ואפשר להעמיסו בדברי הרמב"ן אף שזה לא מפורש בדבריו], ובתוכן דבריו הוא רוצה לבאר כל ענין הברכות בכלל שמצינו שהנביאים והצדיקים והחסידים מברכין את האנשים, ומביא שהמפרשים נבוכו להבין ענין ברכות, שי"א שזה כעין תפלה וי"א שזה כעין הגדת העתידות, והקשה שאם נאמר שזה תפלה א"כ למה חרד יצחק חרדה גדולה כ"כ על שברך ליעקב בטעות, ואמר גם ברוך יהיה, יחזור ויתפלל על עשו כמו שהתפלל בתחלה על יעקב, שבלי ספק יותר ראוי שתהיה תפילתו נשמעת באחרונה על עשו שתעשה ברצון יותר ממה שנתקבלה על יעקב שהיתה במרמה. ואם הברכות הן הגדת העתידות למה נתרעם עשו ע"ז ואמר את בכרתי לקח והנה עתה לקחת ברכתי, ואיך אמר לו יצחק הן גביר, הרי לא עשה דבר מעצמו אלא שהיה מגיד בנבואה העתידות לבא על המתברך ומה תרעומות יש בזה ליצחק ולעשו?

והוא מביא מתחלה שהסכמת המפרשים הוא שזה מורכב משניהם, שזה הגדת העתידות ביחד עם תפלה, וההסבר בזה שהנביא רואה בנבואה העתיד לבא על המתברך, אלא שהוא מתפלל בעדו שהנקודה הזו תפרץ ותרבה, ולמשל הוא רואה בנבואה שהאיש ההוא יצליח בעבודת האדמה, והברכה היא שירבה תבואותיו מאה שערים, או שרואה שיצליח במקנה, ומברכהו שירבה מקנהו שיעור גדול, וכן בכל דבר ודבר.

העיקרים דוחה את הביאור הזה, משום שאולי אפשר להבין את זה כאשר מברך נביא, אבל ישנן ברכות מפי הצדיקים והחסידים שאינן נביאים, וכמו"כ יש את ענין ברכת כהנים שאין בהם נבואה כלל, ואפילו אם תאמר שאצל יצחק שהיה נביא היה בזה הגדת העתידות, ולפיכך חרד יצחק את כל החרדה הגדולה שהיה עצב על מה שראה בנבואה העתיד הטוב לבוא על יעקב ושהיה מצליח על עשו שהיה חביבו, ולזה חרד, א"כ היה לו להתפלל על עשו שיצליח יותר מיעקב כמו שיתפללו

הצדיקים על המתברך על ידם, והיל"ל לעשו שהברכות היו הגדת העתידות ושלא הפסיד דבר, ואז לא היה בא עשו לשטימת יעקב על הברכות?

ולכן מחדש העיקרים שענין הברכות אינו הגדת העתידות בכלל, אלא שזה תפלה [אלא שאם זה תפלה אז מה זה שונה משאר תפלות, מה המיוחד בברכה], אלא בשונה מתפלה, המברך כשהוא מתפלל מצרף לזה "נתינת הכנה אל המקבל שיחול השפע האלקי עליו", והיינו שברכה הוא ענין של תפלה המיועד לאדם מסויים, וזה תלוי בכמה ראוי המקבל לקבל, וכמה הוא הכין את עצמו לקבל את השפע שיבא אליו מהשמים, ואם יהיה המקבל בלתי מוכן אז לא יחול השפע האלקי, וגם צריך שהשפע יבוא מהשמים אל המתברך ע"י המברך, ואם יחסר ההמשך, או שיחסר ההכנה אז לא יפעול הברכה, אבל בכח המברך להכין את המתברך להיות מקבל את השפע האלקי.

וזה ענין סמיכת היד שהיו סומכין את ידיהם המברכים את המתברכים, לתת הכנה אל המתברך שיקבל השפע או הטוב ההוא, וכאילו החסיד או הצדיק המברך הוא צנור להמשיך השפע האלקי על ידו, וזה ענין סמיכת היד של משה על יהושע, שבודאי היה בו [קצת] הכנה, אבל הוצרך לחבר את המברך לנתברך שיבא אליו השפע האלקי ע"י משה.

וכפי מדרגת המברך יהיה מדרגת השפע המקובל, ולכן כאשר שאל אלישע מאליהו ויהי נא פי שנים ברוחך אלי, אמר לו אליהו שהקשית לשאול שא"א לאדם לתת הכנה אל המקבל יותר מהנמצא אצלו, ולזה אמר לו שאם יראה אותו אחר שלוקח ממנו יהי לו כן, והיינו משום שאליהו אחר הלקיחה בודאי היה במדרגה יותר גדולה מקודם הלקיחה, וא"כ אז יהיה אפשרי לו להשפיע כפל ממה שהיה יכול להשפיע בחייו.

ובלי ספק סמיכת היד תועיל למי שיש לו הכנה מרובה יותר ממי שיש לו הכנה מועטת, ולכן שם יעקב את יד ימינו על מנשה משום שאחיו הקטן יגדל ממנו ולכן יזכה לשפע יותר גדול, אבל במנשה למיעוט הכנתו לקבל השפע, הספיק לו שישים יד שמאלו עליו כדי שיחול עליו בברכת יעקב השפע שהיה לו אפשר לקבל.

ולכן כאשר ברכו הכהנים את העם, שהם אמצעים להוריד את השפע האלקי על העם כפי הכנת כל אחד מהם, ונשיאת הכפים הוא כעין סמיכה, אלא כרגיל מברכים אדם יחיד ולכן יש סמיכה, אבל כח הכהנים הוא רק בצבור, לפי שהרבים יותר מוכנים לקבל השפע מן היחיד, שבודאי בצבור יש איזה יחיד שמוכן לקבל איזה שפע אלקי באמצעות הכהנים.

ואחרי שימשך השפע אל המתברך באמצעות

המברך כפי הכנת המקבל, אין כח ביד המברך להפסיק השפע ההוא ושלא ירד על המקבל, כי בזולתו ירד עליו, שהמברך אינו אלא כלי להגיע הברכה אל המתברך, ואע"פ שיסתלק הכלי לא תסתלק הברכה, וזה כאדם שהמשיך מי מעין המתגבר אל גנה זרועיה תצמיח, שאע"פ שיסתלק האיש הממשיך לא יפסק הנוזל הנמשך מהשקות הגנה, וכן מי שיעשה חלונות בבית אופל כדי שיכנס בו אור השמש, שאף אם יסתלק האומן לא יסתלק אז השמש מלהאיר הבית ההוא האפל.

וזה הוא שאמר יצחק כשחרד חרדה גדולה עד מאד, ואברכהו גם ברוך יהיה, כלומר על כרחי יהיה ברוך, אחר שברכתי אותו, שגם ברוך יהיה הוא מכלל החרדה, כאלו אמר, אין בידי להפסיק בשפע ההוא שנמשך אליו על ידי, שזה כמי שצוה את הצורף לעשות כלים נאים מזהב מצויירים ציור נאה עד מאד בשמחה ובטוב לבב, ואח"כ נודע שלא היו הכלים ההם לאוהבו של אומן, שבלי ספק הצורף ההוא יתעצב על זה ויחרד חרדה גדולה, אבל אין בידו למנוע הציור הנאה ההוא שלא יהיה עשוי בכלים ההם, ואע"פ שנודע שהם לשונאו של אומן, ובעבור זה אמר יצחק לעשו הן גביר שמתיו לך, כלומר כבר הגיעו לו על ידי באמצע הכנתו כל השפע הזה, ואין בידי להפסיק אותו אחר שכבר נמשך, ולכן איפה מה אעשה בני, עד שאמר לו עשו הברכה אחת היא לך אבי, כלומר שיברכהו בברכה אחרת שלא תהיה נגד הברכה שבירך, וכן עשה יצחק, ובכלל ברכת עשו אמר לו ואת אחיך תעבוד, שבזולת זה א"א.

הדברים הנפלאים האלה מדברים בעד עצמם ומבארים היטב את המשך הפרשה, ומבואר היטב מדוע לא היה יצחק יכול להתחרט מברכתו ליעקב, אבל יש לנו רק להוסיף ע"ז שני נקודות:

א. לפי דבריו מובן היטב מדוע צוה יצחק להביא לו מטעמים כאשר אהבתי ואברך אותך, שתמהו כל המפרשים וכי יצחק בעל תאוה היה שלא יברך אא"כ נותנים לו מה לאכול, אבל בדברי העיקרים מבואר היסוד, שהמברך צריך להתקשר להמתברך ע"י צנור שדרכו עוברת ההשפעה, ולכן יצחק יחד את ההכנה בעשיית המטעמים מהמתברך למברך, זהו הסמיכות יד שעשה יצחק, הצנור שדרכו בו השפע, ומכיון שיעקב היה מוכן להפליא ע"י ההכנה של רבקה, ממילא שפעה הברכה ונשתרשה ביעקב, עד שכל הטובות בעולם הזה ובעולם הבא כולם באים מהברכות של ליל השמורים הזה!

ב. לפי דבריו אפשר להבין מה שהבאנו מהאמת ליעקב הנ"ל שיעקב הוצרך להתנסות כנגד מדת האמת הטבועה בו, וזה היה בשבילו נסיון עצום, שהיה נגד

כל מהותו, והנה זה מובן שהקב"ה רצה לראות שמדת האמת שלו תלוי בהתבטלותו לרצון ה' ולא מחמת נטייתו הטבעית, אבל תמהנו דמדוע הוצרך יעקב להתנסות, וכי היה עשו בכלל דומה לו שהוצרכה ההשגחה לנסותו בכדי שיזכה בברכות, ולהנ"ל י"ל שהנסיון כאן לא היה בגדר בחירה בינו לבין עשו, אלא זה היה אופן ההכנה שלו שהיתה קצת עדיין חסרה, דהרי לפי מה שנתבאר גודל שפע הברכה תלוי במדת ההכנה של המתברך, ולכן כאן הוצרך יעקב לעבור נסיון אחד בכדי להראות שמדת האמת שלו תלויה לגמרי ברצון ה', ולכן מכיון שרבקה אמרה לו שזה רצון ה', בודאי זה היה מה שעליו לעשות שכך נצטוו להדיא מפי אמו בנבואה,

אבל כל זה היה חלק מהכנתו, א"כ ההכנה היתה צריכה להיות ממש במסירות נפש, נגד מהותו וטבעו, לעשות רצון ה' אפילו אם זה נוגד את כל חייו, זה העקדה של יעקב, וממילא הוא התכונן לזה כפי שלא התכונן כל חייו, כי כל חייו הוא התכונן ביחד עם טבעו, אבל כאן הוא התכונן כנגד טבעו, ולכן כאשר התקשר יצחק עם יעקב על ידי המטעמים הוא היה מוכן בתכלית ההכנה, ולכן בא אליו כל השפע, ונמצא שכל הענין הזה היה ההכנה האחרונה של יעקב בכדי לזכות לרוב השפע הגדול, כי כמש"כ הגר"א כל ההטבות שיש לנו, בין בעוה"ז ובין בעוה"ב, מתמיד לעולם, ודבר זה צריך הכנה בקנה מדה עולמי!